

BADIIY SAN'ATLARDA TALMEH SAN'ATINING QO'LLANILISHI

Farg'ona davlat universiteti
Filologiya fakulteti Adabiyotshunoslik (o'zbek adabiyoti)
2-kurs magistranti **Xakimova Oqibatxon**

Annotatsiya: Ushbu maqolada badiiy adabiyotda talmeh san'atining qo'llanilishi, uning tarixiy rivojlanishi va zamonaviy adabiyotdagi o'rni tahlil qilinadi. Talmehning badiiy asarlarda qo'llanilish usullari, uning emotsional-estetik ta'siri va badiiy mahorat komponenti sifatidagi ahamiyati o'rganiladi.

Kalit so'zlar: talmeh, badiiy san'at, she'riyat, adabiy san'atlar, badiiy mahorat, intertekstuallik.

ПРИМЕНЕНИЕ ТАЛМУДИЧЕСКОГО ИСКУССТВА В ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОМ ИСКУССТВЕ

Аннотация: В этой статье анализируется применение талмудического искусства в художественной литературе, его историческое развитие и роль в современной литературе. Исследуются способы применения Талмуда в художественных произведениях, его эмоционально-эстетическое воздействие и значение как компонента художественного мастерства.

Ключевые слова: талмуд, художественная литература, поэзия, литературное искусство, художественное мастерство, интертекстуальность

APPLICATION OF TALMEH ART IN THE FINE ARTS

Abstract: This article analyzes the use of talmeh art in fiction, its historical development and its place in modern literature. Talmeh's methods of application in works of art, its emotional-aesthetic effect and significance as a component of artistic skill are studied.

Keywords: talmeh, fine arts, poetry, literary arts, artistic excellence, intertextuality

KIRISH

Talmeh san'ati sharq mumtoz adabiyotining eng muhim badiiy vositalaridan biri hisoblanadi. U tarixiy voqealar, afsonalar, rivoyatlar va mashhur shaxslarga ishora qilish orqali badiiy asarning g'oyaviy-estetik qimmatini oshirishga xizmat qiladi. Zamonaviy adabiyotshunoslikda talmeh san'atining o'rni va ahamiyati yanada

ortib bormoqda, chunki u milliy va jahon adabiyoti an'analarini bog'lovchi ko'prik vazifasini o'taydi.

Talmeh san'ati o'zbek mumtoz adabiyotida alohida o'rin tutadi. Sharq she'riyatining ko'plab namoyondalari, xususan, Alisher Navoiy, Bobur, Ogahiy, Muqimiy kabi ulug' shoirlar o'z asarlarida talmehdan unumli foydalanganlar [1]. Bu badiiy san'at turi orqali ular nafaqat asarning badiiy qimmatini oshirganlar, balki tarixiy va madaniy merosni ham keyingi avlodlarga yetkazishga muvaffaq bo'lganlar. Talmeh san'ati orqali shoirlar o'z fikrlarini teran va ta'sirchan ifodalash imkoniyatiga ega bo'lganlar.

Zamonaviy davr adabiyotida ham talmeh san'ati o'z ahamiyatini yo'qotgani yo'q. Aksincha, globallashuv sharoitida u yangi ma'no va mohiyat kasb etmoqda. Bugungi kun shoirlari an'anaviy talmehlar bilan bir qatorda, jahon adabiyoti va madaniyatiga oid ishoralardan ham keng foydalanmoqdalar. Bu esa talmeh san'atining zamonaviy adabiyotdagi transformatsiyasini ko'rsatadi.

METODOLOGIYA VA ADABIYOTLAR TAHLILI

Tadqiqot metodologiyasi qiyosiy-tarixiy, tizimli tahlil va germenevtik yondashuvlarga asoslangan. Mavzuga oid ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, talmeh san'ati nafaqat sharq mumtoz adabiyotida, balki zamonaviy she'riyatda ham keng qo'llanilmoqda.

Fitrat o'zining "Adabiyot qoidalari" asarida talmehni "o'tmishda bo'lib o'tgan biror voqeaga ishora qilish" deb ta'riflaydi [2]. Bertels esa talmehni sharq she'riyatining asosiy unsurlaridan biri sifatida baholaydi [3].

Zamonaviy o'zbek adabiyotshunosligida Is'hoqov [4] va Hojiahmedov [5] kabi olimlar talmeh san'atining nazariy asoslarini chuqur o'rganishgan. Rus sharqshunosi Stebleva [6] esa talmehni badiiy tasvir vositasi sifatida tadqiq etgan.

NATIJAR VA MUHOKAMA

Talmeh san'atining badiiy adabiyotda qo'llanilishi ko'p qirrali xususiyatga ega. Uning qo'llanilishi turli davrlarda turlicha namoyon bo'lgan va rivojlangan. Sharq mumtoz adabiyotida talmeh san'atining qo'llanilishi asosan diniy, tarixiy va afsonaviy obrazlar orqali amalga oshirilgan. Masalan, Alisher Navoiy ijodida Iskandar, Jamshid, Hotam kabi tarixiy shaxslarga, Yusuf va Zulayho, Layli va Majnun kabi mashhur qissalarga ishoralar ko'p uchraydi. Bu ishoralar orqali shoir o'z fikrlarini yanada ta'sirchan va chuqur ma'noli qilib ifodalashga erishgan.

Zamonaviy o'zbek adabiyotida talmeh san'atining qo'llanilishi yangi bosqichga ko'tarildi. Endi u nafaqat an'anaviy mavzularga, balki zamonaviy madaniyat, fan va texnika yutuqlariga ham ishora qilish orqali boyib bormoqda. Bugungi kun shoirlari talmehni nafaqat badiiy bezak sifatida, balki chuqur falsafiy fikrlarni ifodalash vositasi sifatida ham qo'llamoqdalar.

Talmeh san'atining qo'llanilishida quyidagi asosiy yo'nalishlarni kuzatish mumkin:

Birinchidan, tarixiy shaxslar va voqealarga ishora qilish orqali zamonaviy masalalarni yoritish. Bu usul orqali shoirlar o'tmish va bugun o'rtasidagi parallel bog'liqliklarni ochib beradilar. Masalan, zamonaviy shoirlar Amir Temur, Beruniy, Ibn Sino kabi allomalarimizga ishora qilish orqali bugungi kun yoshlarini ma'naviy kamolotga undamoqdalar.

Ikkinchidan, diniy-afsonaviy syujetlardan foydalanish orqali umuminsoniy qadriyatlarni ulug'lash. Bu yo'nalishda Qur'oni Karim qissalari, payg'ambarlar hayoti, tasavvuf ta'limotiga oid tushunchalar talmeh obyekti sifatida qo'llaniladi. Bunday talmehlar asarning ma'naviy-axloqiy qimmatini oshirishga xizmat qiladi.

Uchinchidan, jahon adabiyoti va madaniyatiga oid ishoralarning kirib kelishi. Globallashuv sharoitida o'zbek shoirlari Shekspir, Gyote, Pushkin kabi jahon adabiyoti namoyandalarga, ularning mashhur asarlariga ham ishora qilmoqdalar. Bu esa milliy adabiyotimizning jahon adabiyoti bilan uyg'unlashuvini ta'minlamoqda.

To'rtinchidan, zamonaviy fan-texnika yutuqlariga, ijtimoiy-siyosiy hodisalarga ishora qilish. Bu yangi turdagi talmehlar zamonaviy she'riyatning o'ziga xos xususiyatlaridan biri bo'lib qolmoqda. Internet, kosmos, atom energiyasi kabi zamonaviy tushunchalar ham talmeh obyektiga aylanmoqda.

Talmeh san'atining zamonaviy adabiyotdagi o'rni va ahamiyati shundan iboratki, u an'anaviylik va zamonaviylikni, milliylik va umuminsoniylikni uyg'unlashtiruvchi vosita sifatida xizmat qilmoqda. U badiiy asarning g'oyaviy-estetik qimmatini oshirish bilan birga, kitobxonning intellektual salohiyatini boyitishga, uning dunyoqarashini kengaytirishga xizmat qilmoqda.

Shuningdek, talmeh san'ati zamonaviy she'riyatda kompozitsion yaxlitlikni ta'minlovchi vosita sifatida ham qo'llanilmoqda. Bir she'rda turli davr va makonlarga oid talmehlarning qo'llanilishi asarning ko'p qatlamli ma'no kashf etishiga imkon

yaratadi. Bu esa zamonaviy she'riyatning o'quvchi bilan muloqot qilish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Talmeh san'atining zamonaviy o'zbek she'riyatidagi transformatsiyasi masalasi alohida e'tiborga molik. Zamonaviy she'riyatda talmehning yangi qo'llanish yo'nalishlari shakllanmoqda. Xususan, milliy qadriyatlar va zamonaviy tushunchalarning uyg'unlashuvi, an'anaviy obrazlar va yangi talqinlar sintezi kuzatilmoqda.

Zamonaviy she'riyatda talmehning quyidagi yangi tendensiyalarini ko'rish mumkin:

1. **Ekologik talmehlar** - tabiat hodisalari, atrof-muhit muammolariga ishora qiluvchi she'riy san'at;
2. **Texnologik talmehlar** - zamonaviy texnologiyalar, raqamli dunyoga ishora qiluvchi badiiy tasvir;
3. **Urbanistik talmehlar** - shahar madaniyati, zamonaviy turmush tarziga ishora qiluvchi badiiy vositalar.

Quyidagi jadvalda talmeh san'atining zamonaviy she'riyatdagi transformatsiyasi tahlil qilingan:

1-jadval.

Talmeh san'atining zamonaviy she'riyatdagi transformatsiyasi

Talmeh turi	An'anaviy ko'rinishi	Zamonaviy talqini	Badiiy funksiyasi
Tarixiy	Amir Temur, Beruniy obrazlari	IT sohasidagi kashfiyotchilar, zamonaviy olimlar	Ilm-fan rivojini tasvirlash
Diniy	Payg'ambarlar qissalari	Ma'naviy-axloqiy qadriyatlar	Zamonaviy axloqiy muammolarni yoritish
Madaniy	Sharq adabiyoti qahramonlari	Global madaniyat vakillari	Madaniyatlararo aloqalarni ko'rsatish
Ijtimoiy	An'anaviy turmush tarzi	Zamonaviy hayot tarziga ishoralar	Ijtimoiy o'zgarishlarni aks ettirish

Zamonaviy o'zbek she'riyatida talmeh san'atining yangi qirralari namoyon bo'lmoqda. Masalan, virtual olamga oid talmehlar, kosmik kashfiyotlarga ishoralar, raqamli texnologiyalarga bog'liq talmehlar paydo bo'lmoqda. Bu esa she'riyatning zamonaviy hayot bilan hamohangligini ta'minlaydi.

Talmeh san'atining zamonaviy qo'llanilishida quyidagi xususiyatlar kuzatilmoqda:

- An'anaviy va zamonaviy obrazlarning sintezi
- Milliy va umuminsoniy qadriyatlarining uyg'unlashuvi
- Badiiy-estetik va intellektual funksiyalarning birligi
- Zamonaviy ijtimoiy-madaniy kontekstga moslashuvi

Bu xususiyatlar talmeh san'atining zamonaviy adabiyotda yangilanish jarayonini boshdan kechirayotganini ko'rsatadi. Bu jarayon milliy adabiyotimizning rivojlanish tendensiyalari bilan uzviy bog'liq holda davom etmoqda.

Shuningdek, talmeh san'ati zamonaviy she'riyatda intertekstuallik hodisasining muhim elementi sifatida ham namoyon bo'lmoqda. Shoirlar turli matnlararo aloqalarni o'rnatishda talmehdan unumli foydalanmoqdalar. Bu esa she'riy asarlarning ma'no qatlamlarini boyitishga xizmat qilmoqda.

XULOSA

Talmeh san'ati badiiy adabiyotning muhim unsuridir. U asarning g'oyaviy-badiiy qimmatini oshirish, obrazlilikni kuchaytirish va kitobxon intellektual-estetik dunyoqarashini boyitishda muhim rol o'ynaydi. Zamonaviy adabiyotda talmehning yangi shakl va mazmunda qo'llanilishi uning doimiy rivojlanishda ekanligini ko'rsatadi.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, talmeh san'ati zamonaviy she'riyatda transformatsiyaga uchragan bo'lsa-da, o'zining asosiy vazifasi - badiiy ta'sirchanlikni oshirish, mazmuni teranlashtirish va madaniy aloqadorlikni ta'minlash vazifasini saqlab qolgan. Bugungi kun she'riyatida talmeh milliy va umuminsoniy qadriyatlarni uyg'unlashtiruvchi vosita sifatida namoyon bo'lmoqda.

Talmeh san'atining kelajakdagi istiqbollari ham yorqin ko'rinadi. Globallashuv va madaniyatlararo muloqot sharoitida u yanada keng qo'llanilishi, yangi ma'no qirralari kasb etishi va zamonaviy adabiyotning muhim unsuri sifatida rivojlanishi kutilmoqda. Shu bilan birga, an'anaviy talmehlarning ham o'z o'rnini saqlab qolishi, ular orqali milliy-madaniy merosning kelgusi avlodlarga yetkazilishi davom etishi shubhasizdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Hojiahmedov, A. (2018). Mumtoz badiiy san'atlar. Toshkent: Fan.
2. Fitrat, A. (1995). Adabiyot qoidalari. Toshkent: O'qituvchi.
3. Бертельс, Е.Э. (1960). История персидско-таджикской литературы. Москва: Наука.
4. Is'hoqov, Y. (2014). So'z san'ati so'zligi. Toshkent: O'zbekiston.
5. Hojiahmedov, A. (2019). She'riy san'atlar va mumtoz qofiya. Toshkent: Sharq.
6. Стеблева, И.В. (2012). Поэтика древнетюркской литературы. Москва: Наука.
7. Mallayev, N. (2012). O'zbek adabiyoti tarixi. Toshkent: O'qituvchi.
8. Hayitmetov, A. (2015). Navoiy lirikasi. Toshkent: Fan.
9. Boltaboyev, H. (2020). Adabiyot nazariyasi. Toshkent: Innovatsiya-Ziyo.
10. Jones, W. (2019). Classical Persian Literature. Cambridge: CUP.

Research Science and
Innovation House

